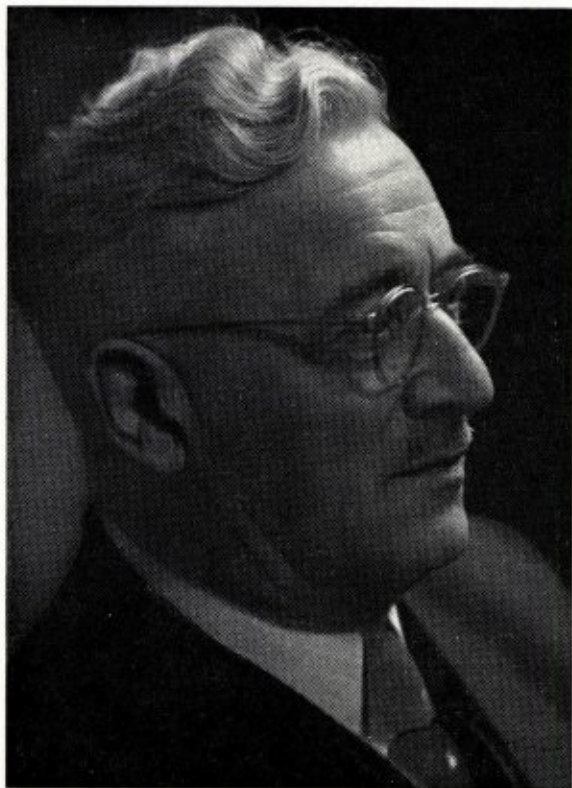

IN MEMORIAM DOKTER C. WILLEMSE

OUD VOORZITTER VAN HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG
LID VAN VERDIENSTE

door

E. M. KRUYTZER

Dokter Willemse in 1952.

Als wetenschapsman is dokter Willemse in het harnas gestorven. Hij was volop bezig met het determineren en beschrijven van het insectenmateriaal, dat hem van alle kanten was toegezonden. Drie dagen voor zijn dood, 25 april, verscheen nog een artikel van zijn hand in het Natuurhistorisch Maandblad: „Description of new and redescription of ill known Orthoptera. Part I”. In de inleiding zegt hij, dat het, gezien zijn leeftijd, tijd wordt het vele nog niet gedetermineerd materiaal, dat afkomstig is van verschillende musea of zich bevindt in zijn eigen collectie, te determineren en te beschrijven.

Toen vermoedde hij niet, dat de dood zo nabij was. Te midden van zijn werk is hij op 28 april van ons heengegaan.

Cornelis Joseph Maria Willemse werd geboren te Naarden op 17 oktober 1888. Na de lagere school ging hij naar Rolduc, waar hij als biologieleraren aantrof de lepidopteroloog H. Latiers en de nog jonge priester-leraar Jos. Cremers die gedurende tien jaar de natuurlijke historie heeft onderwezen aan dit vermaarde onderwijsinstituut. De jeugdige Kees heeft toen zeker niet kunnen dromen, dat hij eens zijn leermeester zou opvolgen als voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap. Na zijn Rolduc'se tijd ging Kees voor arts studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Als arts vestigde hij zich in 1913 te Pannerden, maar in 1916 verhuisde hij naar Eygelshoven, waar hij gedurende meer dan 40 jaren de geziene huisarts is geweest. In 1923 werd hij bovendien benoemd tot mijnarts van de Laura, later ook van de Julia. Men zou zo zeggen, dat hij daar toch wel niets meer bij behoefde te doen, maar dan kende men Willemse niet. Zonder zijn plichten als huisvader en als arts te verwaarlozen heeft hij al zijn vrije tijd besteed aan de studie van de insecten, heel bijzonder aan die van de Orthoptera of Rechtvleugeligen, een orde, waartoe behoren de sprinkhanen, krekels en kakkerlakken.

Reeds als student te Amsterdam kreeg hij plezier in het verzamelen en opzetten van insecten, maar toen verzamelde hij nog alles, wat hij vond, dus ook sprinkhanen en krekels. Hoe kwam hij nu tot zijn speciale studie, de Rechtvleugeligen? Willemse vertelt het zelf in het jubileumnummer van het Natuurhistorisch Maandblad (1960, p. 193). Op een goede dag in 1911 verscheen er in De Levende Natuur een oproep van Dr. Mac Gillavry uit Amsterdam Nederlandse Orthoptera naar hem te sturen, en, waarachtig, de jonge entomoloog kan Mac Gillavry verblijden met een voor Nederland nieuwe soort, nl. *Stenobothrus lineatus* Panz., gevangen op de Kunraderberg bij Heerlen. Dit was de

directe aanleiding tot het verzoek, door Mac Gillavry tot Willemse gericht, een volledig overzicht samen te stellen van de Nederlandse Orthoptera. Hoewel met aarzeling, Willemse is op dat verzoek ingegaan. In 1917 verscheen zijn eerste publicatie op entomologisch gebied in het Tijdschrift voor Entomologie (LX): „Orthoptera Neerlandica. De rechtvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzende gebied met 80 meerendeels oorspronkelijke afbeeldingen.” Reeds toen werd duidelijk, dat Willemse niet alleen een goed waarnemer, maar ook een goed tekenaar was. In bovengenoemd geschrift worden 40 soorten beschreven, die later aangroeien tot 55 (thans 57). Die aangroei en nog andere redenen, o.a. de nieuwe nomenclatuur, waren voor Willemse aanleiding in 1939 een nieuw overzicht samen te stellen: „Faunistische lijst der in Nederland voorkomende Orthoptera”, met vermelding van alle literatuur, waarin gegevens, de Nederlandse Orthoptera betreffende, werden aangetroffen. Reeds in 1922 had hij een lijst samengesteld van de in Limburg voorkomende Orthoptera. Deze lijst is verschenen in het Jaarboek van het Natuurhistorisch Genootschap 1920-1923 (pp. 97-119). Hij beschrijft daarin 35 soorten met 27 afbeeldingen.

Ondertussen is er nog heel wat meer gebeurd. In het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden stonden kisten vol met Orthoptera, afkomstig van de Indo-Maleise Archipel. Niemand had er wat aan, want niemand kende ze. Er was geen sterveling in Nederland te vinden om ze te bewerken. Het oog viel op de bewerker van de Nederlandse Orthoptera. Zou hij dat kunnen? Hij kon het en hij deed het. Dit is het begin van zijn machtig wetenschappelijk werk. De Indo-Maleise Archipel heeft Willemse niet meer los gelaten. Niemand weet echter, wat Willemse in het begin van deze studie aan literatuur heeft moeten doorwerken. En Willemse zat in Eygels-hoven, heel ver van de grote bibliotheken, in een oord, dat toen nog niet gerekend werd tot de bewoonbare gebieden van Nederland. Hij was dus wel gedwongen zelf een bibliotheek aan te schaffen. Dat heeft hij ook gedaan. Zijn bibliotheek omvat thans meer dan 5000 publicaties over Orthoptera, een bibliotheek, die in ons land wel een unicum zal zijn.

Willemse heeft de Leidse opdracht op voortreffelijke wijze volbracht en de Leidse collectie

kan gelden als zijn eerste groot werkstuk. Zijn werk kon niet verborgen blijven onder de koremaat, vooral omdat het een groep insecten betrof, waaraan bijna niemand werkte. Het ene museum vertelt aan het andere, dat er in Eygels-hoven een specialist zit in Orthoptera en dan komt het werk van zelf. De musea waren blij iemand gevonden te hebben voor hun assepoester-collectie, maar ook de grote wetenschappelijke expeditie vonden het vanzelfsprekend de door haar verzamelde Orthoptera naar Eygels-hoven te zenden. Die expeditie worden vermeld in het bovengenoemde jubileumnummer. Twee wil ik er hier noemen, nl. de Karakorum-expeditie (1922-1931) en de reis van Prins Leopold van België naar Nederlandsch Oost-Indië (1930-1931), de eerste, omdat Willemse de studie van het Himalaya-materiaal zelf het interessantste werk van zijn leven heeft gevonden, de tweede, omdat de prins als koning Leopold III hem verleend heeft de medaille voor wetenschappelijk werk. De eerste verzameling bevindt zich in het Zoölogisch Museum te Amsterdam, de tweede in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel.

Niemand weet, wat voor werk Willemse heeft moeten verzetten. Alleen zijn vrouw weet het. Liefdevol heeft zij haar man terzijde gestaan in zijn werk en zijn publicaties. Dat was zijn grootste steun.

Het spreekt van zelf, dat een bewerker van een zo groot aantal verzamelingen zelf ook een belangrijke verzameling kan opbouwen, want het is een ongeschreven wet, dat de bewerker een der doubletten voor zich zelf mag houden. Hoe groot het aantal van zijn insecten was, wist Willemse zelf niet, maar zij zijn alle zonder uitzondering in zijn kaartstelsel geregistreerd. Willemse wist ook niet meer, hoeveel nieuwe soorten hij beschreven had. In zijn laatste, boven genoemde, publicatie voegde hij er nog zeven aan toe. De verzameling Willemse vindt zijn weerga niet in den lande en is beroemd tot in het buitenland. Het was voor hem dan ook een grote voldoening, dat het IXe Internationaal Congres voor Entomologie, dat van 17 tot en met 24 augustus 1951 te Amsterdam gehouden werd, als een zijner officiële excursies had uitgeschreven een bezoek aan de collectie-Willemse te Eygels-hoven.

Een ernstige onderzoeker moet publiceren. Dat is hij aan de wetenschap verplicht. 108 entomo-

logische artikelen, voornamelijk over Orthoptera, zijn van Willemse's hand verschenen. Hij noemt ze zelf artikelen, maar het zijn vaak boekdelen. Het is niet de bedoeling nu reeds heel zijn wetenschappelijk oeuvre te publiceren. Wij menen de uitgave hiervan te moeten reserveren voor de „Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg”, omdat in deze reeks ook zijn belangrijkste werken zijn verschenen.

Willemse is begonnen met de Nederlandse Orthoptera in 1917. In 1921 verschijnt in de Zoölogisch Mededeelingen van Leiden (dl. VI) zijn eerste publicatie over de Orthoptera van de Nederlandsch Indische Archipel en omliggende gebieden, het begin van het grote werk, dat een gebied zou bestrijken van Birma tot en met de Salomon Eilanden. In het artikel van 1921 geeft hij na een algemene inleiding een bijdrage tot de kennis van de groep Traulidae. Van nu af aan verschijnen regelmatig in binnen- en buitenlandse tijdschriften artikelen over de Orthoptera van het boven genoemde gebied. Ook anderen kregen belangstelling voor dit gebied, maar langzamerhand dreigden er toch verwarring en versnippering te ontstaan. Het werd voor de serieuze beoefenaars van de orthopterologie ook moeilijk de vele bijdragen van Willemse te raadplegen, omdat ze over zoveel tijdschriften verspreid waren. Daarom besloot Willemse in 1951 zijn eigen werk en de gegevens van anderen te bundelen tot één groot werk, dat tevens orde zou scheppen. Dat werk bestaat uit 3 gedeelten, verschenen in de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg „Synopsis of the Acridoidea of the Indo-Malayan and adjacent regions (Insecta, Orthoptera)” (Reeks IV 1951, VIII 1955 en X 1957). Het gehele werk omvat 574 bladzijden. De goede tabellen, die sleutels bevatten tot de geslachten, soorten en variëteiten, zullen de toekomstige onderzoekers grote diensten bewijzen. Daarom heeft hij ze gegeven en in zijn laatste publicatie van 1962 wijst hij met nadruk op de noodzakelijkheid goede determinatietabellen te geven en vooral ook goede afbeeldingen. Voortreffelijk zijn de foto's van het derde deel van 1957. Willemse had in de fotografie een eigen methode en techniek ontwikkeld, waarvan het resultaat aller bewondering had. Hij liet ook graag anderen van zijn kunde op fotografisch gebied profiteren. Schrijver dezes en vele leden van het Genootschap kunnen dit met dankbaarheid getuigen.

Was het een toevallig samentreffen, dat Willemse's vriend, J a m e s A. G. R e h n uit Philadelphia, in dezelfde jaren (1952-1957) een driedelig werk uitgaf over de Acridoidea van Australië? In alle geval Rehn en Willemse waren op de hoogte van elkanders werk en zo wisten de twee vrienden elkaar aan te vullen in hun werk in en om de Grote Oceaan.

Willemse ging niet op zijn lauweren rusten. Het was zijn hartewens de studie over het geslacht *Salomona* af te maken en blijde kwam hij het resultaat van zijn studie aanbieden aan de redactie van de Publicaties. Zo verscheen dan Reeks XI (1958-1959); „Notes on the genus *Salomona* Blanchard”. Wij weten, dat hij zeer dankbaar was, dat wij zijn manuscript hadden aanvaard, maar eigenlijk komt hem alle dank toe van onze zijde.

Het jubileumnummer van de Publicaties (Reeks XII 1960-1961) mocht natuurlijk niet verschijnen zonder medewerking van Willemse, die weer 4 nieuwe soorten aan het Indo-Maleise gebied toevoegt.

De bewerking van de vele verzamelingen, die in het huis Willemse te Eygelshoven aankwamen, bracht vanzelf mede, dat Willemse ook vaak Orthoptera te beschrijven kreeg uit andere gebieden dan het Indo-Maleise. Zo zien wij in de loop der jaren publicaties verschijnen over de Orthoptera uit China, Australië en vooral uit Zuid-Amerika.

Wij hebben ons moeten beperken tot een globaal overzicht van het wetenschappelijk werk van Willemse en hebben enkele hoofdmomenten naar voren gebracht. Alleen een specialist kan dat werk uitvoerig en in bijzonderheden bespreken.

Het belangrijk wetenschappelijk werk was de voornaamste reden, waarom dokter Willemse bij zijn aftreden als voorzitter van het Genootschap en het bereiken van de 70e verjaardag (17 okt. 1958) door Hare Majesteit benoemd werd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Bij het indienen van het verzoek, hem deze onderscheiding te verlenen, ontmoetten wij niet alleen volledig begrip bij de autoriteiten, maar ook de prettige medewerking van het Bestuur van de Nederlandse Entomologische Vereniging, dat er prijs op stelde te verklaren, dat de publicaties van de heer Willemse in belangrijke mate hadden bijgedragen tot de bekendheid en

de goede reputatie, welke Nederland in entomologische kringen in het buitenland bezit. En de daad bij het woord voegend benoemde de Ned. Ent. Ver. Willemse tot haar Erelid.

Daags voor de zeventigste verjaardag begaven zich de burgemeester van Eygelshoven, Mr. H. J. Boijens, de voorzitter en de toenmalige ondervoorzitter Van Rummen naar het huis van Willemse in de Laurastraat. De dokter zat natuurlijk boven te werken. Hem werd medegedeeld, dat er bezoek was. Hij kwam naar beneden in zijn werkjasje. Ik zie nog de verbaasde ogen van dokter Willemse, toen hij de kamer binnen kwam, waar de hele familie met de drie afgevaardigden bij elkaar waren, maar niet lang hoefde zijn verbazing te duren, want onmiddellijk nam de burgemeester het woord om hem officieel mededeling te doen van de koninklijke onderscheiding. De bescheiden dokter had er geen ogenblik aan gedacht, dat hem zo iets kon overkomen.

Men mene nu niet, dat zo'n geleerd man als Willemse alleen maar geleerde artikelen kon schrijven, die voor gewone stervelingen niet toegankelijk zijn. Raakte heel Nederland in paniekstemming over het optreden van de 'tapitkever', Willemse wist de gemoederen te kalmeren. Hij schreef er over, bracht de nationale ramp terug tot de ware proporties en bovendien gaf hij nuttige wenken aan de huisvrouwen (Natuurhist. Maandbl. 1959, pp. 141-143). Herhaaldelijk komen wij zijn naam tegen in onze maandbladen, vooral in de verslagen van de vergaderingen. Dan is het een kever, de fraaie boktor *Dorcadion fuliginator*, die in 1911 voor het eerst op de Brunssumerheide gevangen is en die Willemse daar in 1928 in grote getale vindt, een volgende keer is het de wijngaardslak, die hij voor het eerst in een niet kalkrijk gebied vindt (Eygelshoven 1923). Bedreigt de bijenwolf, *Philantus triangulum*, de bijenstand, Willemse zal er over spreken op de vergadering (1933). Vaak heeft hij actuele onderwerpen op de vergaderingen behandeld. Dit werd door allen op hoge prijs gesteld. Wij kunnen dit alles hier niet vermelden, maar dankbaar zijn wij. De Nederlandse entomologen zullen zich herinneren, dat hij in 1945 een overzicht gaf van de Nederlandse Vespa-soorten, natuurlijk met de determinatiesleutel (Natuurh. M. pp. 38-40). Reeds in de eerste jaren van zijn entomologische arbeid ver-

scheen van zijn hand een overzicht van de schorpioenvliegen van Nederland en het aangrenzend gebied: „Mecoptera (Panorpata) Neerlandica” (Tijdschrift voor Entomologie, Dl. LXII, pp. 131-156). Nog niet zo heel lang geleden (1960) verscheen in de serie Wetenschappelijke Mededelingen van de Kon. Ned. Natuurh. Ver. de derde druk van zijn „De in Nederland voorkomende oorwormen”. Willemse was een allround entomoloog, bij wie men altijd kon aankloppen.

Men heeft het uit het voorgaande reeds begrepen: Willemse was verknocht aan het Natuurhistorisch Genootschap. Bij zijn komst in Limburg in 1916 werd hij er lid van. Hij behoorde tot de groep van eminente medici - de oogarts Dr. P. G. van der Meer uit Maastricht, dokter Jos. Beckers uit Beek en dokter August de Wever uit Nuth - die relief wisten te geven aan het Genootschap. Het spreekt van zelf, dat Willemse bij zijn komst in Eygelshoven even moest inlopen, doch veel tijd had hij daarvoor niet nodig, wan in 1918 kwam hij de conservator van het museum reeds verblijden met een mooie collectie Limburgse Orthoptera, die hij later zou uitbreiden tot een volledige. In het Jaarboek 1920-1923 verscheen, zoals boven gezegd is, een lijst van de Limburgse Orthoptera. Toch kon hij in den beginne nog niet de tijd vinden - hij moest immers een heel nieuwe dokterspraktijk opbouwen - regelmatig de vergaderingen te bezoeken, maar wanneer hij dat later wel kan, is hij weldra een der meest welkome bezoekers. Hij bracht iets mee, vertelde er iets over en vooral, hij kon vele vragen op entomologisch gebied zo gemakkelijk beantwoorden. Daarom had men ook graag, dat hij deel nam aan de excursies.

Toen het Maandblad werd omgebouwd tot een wetenschappelijk tijdschrift, kon de redactie op zijn steun rekenen. De vele wetenschappelijke artikelen, die van hem in het Natuurhistorisch Maandblad zijn verschenen, hebben in niet geringe mate bijgedragen tot het verwerven van de goede naam, die dit tijdschrift in binnen- en buitenland bezit. Wanneer Rector Cremers einde 1950 het voorzitterschap neerlegt, wordt Willemse onze voorzitter. Gedurende acht jaren heeft hij het Genootschap op voortreffelijke wijze geleid. Kalm en rustig zat hij de vergaderingen voor. De leden, die het woord vroegen, kwam hij op vriendelijke, vaak geestige wijze tegemoet. Wij vonden het allen jammer, dat hij in 1958

meende de voorzittershamer te moeten neerleggen. Hij was bijna zeventig. Hij achtte zijn tijd gekomen en hij ging. Het bestuur heeft die gelegenheid gaarna aangegrepen om hem te benoemen tot Lid van verdienste.

Het museum heeft altijd zijn volle belangstelling gehad. Hij heeft de groei van het museum meegemaakt, ja meegeleefd. Wanneer iemand overtuigd was van de betekenis en de waarde van het museum, dan was het Willemse. Ambtshalve wordt hij in 1951 voorzitter van de Commissie van Toezicht op het Natuurhistorisch Museum, maar nooit heb ik in hem gezien de officiële vertegenwoordiger van het gemeentebestuur, maar altijd de vaderlijke vriend. Niemand was blijder dan hij, wanneer er in het museum iets goeds tot stand kwam. Hij zei het wel niet, maar toch wist ik het. Met groot enthousiasme heeft hij nog meegewerkt aan de opbouw van de insecttentoonstelling, die in het museum gehouden werd ter ere van het gouden jubileum van het Genootschap. Hij had er een eigen stand. Hij heeft de opening van de tentoonstelling nog meegemaakt, maar de ernstige ziekte, die hem kort daarna trof, heeft verhinderd, dat hij getuige kon zijn van de enorme belangstelling, die volwassenen en jeugd aan den dag legden voor zijn inzending. Wij hebben het hem later verteld en het deed hem goed dit te horen.

Wie Willemse voor de eerste keer ontmoette, kreeg de indruk te doen te hebben met een stugge man. Wie hem echter nader leerde kennen, kwam tot de ontdekking, dat onder de bolster van verlegenheid - want dat was het eigenlijk, waarom hij zich niet direct kon geven - schuilde een warm kloppend hart. Met hartelijke belangstelling luisterde hij naar wat men hem kwam vertellen. Kon hij helpen, dan was hem niets te veel. Daarom kwamen ook allen graag terug naar het gastvrije huis in de Laurastraat.

Degenen, die Willemse kwamen raadplegen als medicus, hebben ondervonden, hoe hij medeleefde met hun ziekten en noden. Zijn roeping als arts is nooit duidelijker gebleken dan in de jaren van de laatste wereldoorlog. Met gevaar voor eigen leven bezocht hij de ondergedoken Joden. Door verraad viel hij in handen van de Duitsers, toen hij zich verzette tegen de aansluiting van de Nederlandse artsen bij de artsen-

kamer. Zijn gevangenschap was gelukkig van korten duur.

De ernstige ziekte van het jaar 1960 heeft zich herhaald op dinsdag 24 april. Hij werd opgenomen in het St. Jozef ziekenhuis te Kerkrade. Zijn geest was nog ongebroken. Toen hij op donderdag het Maandblad in handen kreeg, wees hij onmiddellijk op het artikel, dat hij geschreven had. Hij heeft het geluk mogen smaken zijn laatste artikel nog gedrukt te zien. Op zaterdag 28 april is hij overleden in de leeftijd van 73 jaar.

Vele vrienden en leden van het Natuurhistorisch Genootschap woonden op woensdag 2 mei de plechtige uitvaartdienst bij, welke gehouden werd in de St. Janskerk te Eygelshoven, om daarna hun vriend en oud-voorzitter te begeleiden naar zijn laatste rustplaats. Een oprecht christen, een arbeidzaam man is van ons heengegaan.

Wij kunnen zijn nagedachtenis niet beter eren dan door de uitvoering van zijn geestelijk testament, vervat in de zo vaak door hem gesproken woorden: „Weest altijd goed voor anderen”.

UIT EIGEN KRING

Zilveren ambtsjubileum van de burgemeester van Maastricht. Op 15 mei j.l. was het 25 jaar geleden, dat Mr. W. Baron Michiels van Kessenich burgemeester van Maastricht werd. Ook al ware de burgemeester geen lid van het Genootschap, toch zouden wij zijn zilveren ambtsjubileum moeten herdenken in onze kring. Baron Michiels van Kessenich is burgemeester van de stad, waar de zetel gevestigd is van het Genootschap. Bovendien is de stad Maastricht eigenaresse van het Natuurhistorisch Museum, dat ontstaan is in de boezem van het Genootschap. Het genootschap is niet denkbaar zonder museum, het museum niet zonder genootschap. Wij grijpen het jubileum van de burgemeester gaarna aan, om aan de bestuurders van de stad oprecht dank te zeggen voor de belangrijke steun, die het Natuurhistorisch Genootschap van hen ontvangst en voor het in stand houden van het Natuurhistorisch Museum. Wij mogen hierbij niet vergeten te vermelden, dat thans zoveel leerlingen van Maastricht het museum bezoeken, om er aanschouwelijk onderwijs te genieten.